

81/1960

DMS SRP
011001999, 49/50
COBISS S

I UMETNOST *

polja

49-50

novi sad - 31. decembar 1960

godina VI - cena 30 dinara

MIROSLAV KRLEŽA

PRAZNA SLAMA

Učesnici ovoga razgovora, posvojili su se na rendez-takozvanog filozofskog simposija Arthur Schopenhauer 21. IX. 1860. — 21. IX. 1960.

Agnostik: Predlažem, gospodo, spoznaje Istine, i zato se pristupimo jednom od osnovnih šopenhauevskih pitanja — što je „objektivno”, a što „subjektivno”, razumije se, metodički. Predlažem da u uvodu odredimo predmet i redoslijed našeg ispitivanja. Predlažem da podjedemo — modo schopenhaueriano — od „subjektivnog”, jer mislim, da ćemo se našim pogledima uprkos složiti, kako naše „Ja” ipak ne će biti da je od druge gradje nego što je ona, kada „osjećajući sebe, mislimo da jesmo”, to jest, da naše „Ja” ipak nije drugo nego neka vrsta „osobe” u prvome licu. Budemo li se složili da naša pretpostavka stoji (a vi ćete mi dopustiti, da tako može da bude), mogli bismo se onda eventualno sporazumjeti i u slijedećem zaključku, kako naša „lična zamjenica” nije u prvome licu singulara sagradjena ni od kakve načinote posebne gradje, nego što smo mi sami kada se osjećamo osamljeno odvojeni od one mrlase koja nas trajno okružuje, a koja, dakako, nije — pluralis malisticus — „Mi”.

Htio sam, naime, da kažem kako naše „Ja” nije samo predlažba, kako „Ono” nije samo substance od predlažbe nezavisna! Naše „Ja” jeste *Mixtum compositum* od nečega što je stvarno i od nečega što je zamisljeno, dakle, *Mixtum compositum* u jednom licu našeg „Jastava”, to jest u ovom slučaju u prvom licu singulara našeg „Jastava”. Naše „Ja” zamisljamo u matematičkom prerezu onog raskola koji se zove „osnovna podvojenost pojma”, a taj tajanstveni raskol (kao što je poznato) provlači se kroz sve što je čovjek ikada smislio i čime je vjejkovima učinjastojao da razbirstvu misao mutljiv u svojoj glavi. U jednu riječ: ako smo se sporazumjeli da se zbroj mnogobrojnih sedimenata naše svijesti, naše polusvesti, podsvijesti, nagona, misli, osjećaja, dojmova, pamćenja i tako dalje, slijeva u formulu subjektivne samosvijesti, koja se opet, već prema svojim stanjima dijeli u prvotnu ili sekundarnu svijest „Sebe po sebi”, da bi se obje dalje razastirale u čitavu lepezu širih ili užih svijesti ili podsvijesti, to jest, na prvi pogled na nepreglednu povorku zapravo odvojenog i protuslovnog „Jastava”, onda bi bilo logično da se odlučimo za historijsku metodu ispitivanja — od početka. Da viđimo sistematski, od detalja do detalja, kojim su se zapravo redom stvari razvijale. Slažete li se s tim prijedlogom?

Historik filozofije: Slažem se s prijedlogom mnogopostovanog kolege idealista, samo bih ga dopunio i to tako da se izraz „bipolarno” zamjeni sa „bifokalnim”, jer se podudara s pojmom načarala i prema tome bolje odgovara optički slici misaoagor razmatranja ove veoma zapletene stvari.

Agnostik: Čuli ste, gospodo, što nam predlaže historik! Je-smi li za historijsku metodu, da se „Objektivno” i „Subjektivno” ispituju istodobno, bilateralno, bipolarno, bifokalno, komparativno, optički ili bilo kako, samo da to bude paralelno?

Teolog: Nemam ništa protiv!

Agnostik: Ne znamo šta misli o tome naš kolega, extraordina-

Pozitivist: Molim, kako, izvlite, ah da, dakako, pardon, ali kao što je poznato, ja sam outsider!

Agnostik: Prema tome, sporazumjeli smo se za historijsku metodu i to za ispitivanje „Subjektivnog” i „Objektivnog” istodobno. Tko će, dakle, da prikaže ekspoziciju same teme?

Protubergsonovsko zanovijetalo: Imao bih u obliku preambula primijetiti kako je potrebno da se u obliku načelne ograde odredi da nama nikada, kažem i ponavljaju patetično, nikada neće poći sa rukom da pristupimo logičnoj ekspoziciji same teme, nismo li se prethodno sporazumjeli metodički o najbitnijim pitanjima suvremene misaone problematike, a to je pitanje otvoreno stoljećima — što je zapravo „Pamćenje”? Jer, dopustite mi, pretpostavili mi ma što, mi ništa ne pretpostavljamo na početku ljudske misli, hoću da kažem u Vakuumu ljudske misli, nego na osnovi gotovo neizmernog pamćenja ljudskog, posto smo sve što znamo naučili to jest upamtili... Prema tome, bilo bi prije svega potrebno da se na početku našega razmatranja sporazumjemo što je zapravo „Pamćenje”? Da li je „Pamćenje” tjelesnog ili netjelesnog podrijetla? A kao što je poznato od Bergsona do danas nitko nije uspio da razbisti ovo mutno i nerazgovjetno pitanje o kojem ni egzaktnoj nauci ni raznovrsnim mnogobrojnim opsjerama nije pošlo za rukom da otkriju podnesne formule.

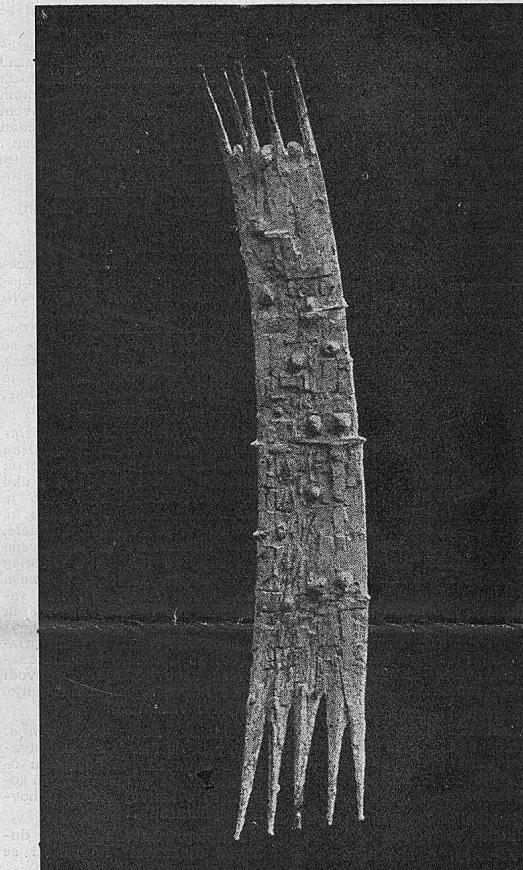
Poklonik Bergsonova genija: Najvažnije je da se pitanje postavi jasno, jednostavno i logično. Govoreći o „Pamćenju”, pitamo se zašto naš kolega ironično govori o nekim „opsjenjarama”, kad je na to pitanje odgovorio sam Bergson, kao što je poznato, genijalno i definitivno, te nitko nema prava da postavlja Bergsonove formule pod ironične navodnike, koji govore samo o veoma slabo razvijenom, filozofskog predgovornika!

Protubergsonovsko zanovijetalo: U redu! Uz svo poštovanje spram Bergsonova Genija pitamo se paralelno s pitanjem — što je „Pamćenje” i to što je „Ono” što možemo upamtiti, ako smo već „Nešto” zapamtili?

Poklonik Bergsonova genija: A što bismo mogli da upamtimo „drugog”, nego naše Tijelo i njegove attitude u kretanju? Načemo li sada započeti razgovor o tome da li naše Tijelo služi „još nečem” — osim kretanja? Naše Tijelo ne služi Ničem Drugom nego samu kretanjtu! Naše Tijelo služi „smišljenom kretanju”, to jest „Djelovjanju”, i, prema tome, logično, naše „Pamćenje” ne može da registruje pod „bojom milim ništa drugo i ništa više nego naše Tjelesno Kretanje, koje se odvijalo, promatrano iz prezenta u pluskvamperfektu...

Teleolog: Da, da, da, to je veoma tačno, ali pitamo se u koju Svrhu?

Poklonik Bergsonova genija: U koju drugu „Svrhu”, nego u

drago tršar

ljudska reka, 1960

svrhu kretanja? Ako je naše Tijelo samo „sredstvo kretanja”, iako ne služi ničemu drugom nego kretanju, onda ni ono nema druge svrhe nego da se kreće, i, prema tome, naše Pamćenje nema nikakve druge svrhe, nego da pamti pojedine faze našeg tjelesnog kretanja...

Protubergsonovsko zanovijetalo: U redu, samo bi trebalo, prije svega, odrediti što zapravo znači „kretati se” — a na to je Bergson zaboravio.

Poklonik Bergsonova genija: Oprostite, bilo bi od nas zaista sasvim djetinjasto, upravo više od toga naivno, kad ne bismo htjeli priznati Kretanje kao fakt! Priznajemo li, gospodo, ovaj fakt?

Stanka, Jednoglasna šutnja. Postoji stanje:

Poklonik Bergsonova genija: Znači, saglasni smo da „kretati se” znači to što se zbijava sa svima nama: rastemo i umiremo. Putujemo i odazlamo. Nastaju i nestaju narodi, gradovi i civilizacije, u jednu riječ „kretati se”, znači sve to zajedno, a sve to zajedno podudara se s pojmom aktiviteta, to jest Djelostnosti u općem smislu. Prema tome: Tijelo se kreće, a svrha mu je da se kreće, i u tu svrhu Tijelo je i sazданo samo tako da tako djeluje, kao da druge

„svrhe” i nema, što je doista tako da je zaista i nemal! U jednu

„Teleolog:“ Znači: „Tijelo“ ne treba pretvoriti u mislima u mrtvu materiju bez Misli upravo tako kao što ga ne treba pretvoriti u mrtvu Misao bez Tijetome: Tijelo se kreće, a svrha

Moglo bi se reći da je to logično.

Protubergsonovsko zanovijetalo: „Logično“, ha-ha, „logično“,

dakako, iskušivo samo u okviru bergsonovske logike...

Teleolog: To je logično bez obzira na Bergsona. Ali, ako je to logično, onda je logično i to da nase tijelo nije mrtva materija, nego živa, oduhovljena supstanca koja se kreće po zakonu isto tako Oduhovljene Svrhe. Jer ako je logično da je naše „Pamćenje“ samo sjenka tjelesnog kretanja, onda je i tjelesno kretanje samo sjenka jedne više, svrhotivite teleološke Dinamike, a poricati ovu metafizičku Dinamiku isto je tako naivno kao i poricati fakat kretanja. To je poznato još od svetoga Tome...

Poklonik Bergsonova genije:

Bez obzira na svetoga Tome, suvremena je nauka nesumnjivo utvrdila da se „moždane funkcije razlikuju od kićmenih refleksa samo po stepenu a nikako po kvalitetu“. Kako su „moždane funkcije i kićmeni refleksi jedan te isti nerazdvojivi proces“ i kako, prema tome, ništa drugo nego kretanje i sjenke kretanja, to nam je genijalno objasnilo Bergson. Naša moždina pretvara poremećenje naših dojmova u kretanje, a mozak ih prenosi s motoričnim mehanizmom, a kod toga procesa ni sveti Tome nam ne će objasniti ništa više nego što je samo po sebi jasno. Mozak, prema tome, nije drugo nego vrsta prenosne stanice koja prenosi kretanje, kao što se zicom prenosi struja, da se izrazim laički.

Protubergeronovsko zanovijetalo: Ako je tako, onda bi se za ovu vrstu prenosne stanice moglo reći da je „transformator“? Po Bergsonu i po vama naš mozak je, prema tome, transformator?

Poklonik Bergsonova genije: Ako vas vesele elektrotehnički termini, nazovite ga „transformator“, to ne mijenja na stvari! To, što mozak prenosi i što se mogu odražavati kao opažanje nije drugo nego opet jedna vrsta složene djelatnosti, dakle kretanja. Početak kretanja, pripremanje kretanja, ali nikako opažanje „po sebi“. „Po sebi“ ne postoji ništa na ovome svijetu što bi „po sebi“ uopće moglo postojati, i to „po sebi“, dopustite mi, sve je još uvijek i u Kantu iz predkantovske faze ...

Teleolog: Ako mozak nije kemijski recipiens ni fotografiska ploča, a gdje vam je Dinamo za ovu vašu prenosnu stanicu, ili kao što se je koleg izrazio za „transformator“?

Poklonik Bergsonova genije: Dino, to je nase tijelo!

Teleolog: A ako nije?

Poklonik Bergsonova genije: Kako da nije kada jeste. To nam je proverila suvremena nauka. Naše je tijelo Dinamo, ono je Monada! Tako nam govori suvremena „monadologija“ na temelju staničnih ispitivanja.

Protubergeronovsko zanovijetalo: Počeli smo naš razgovor da odredimo što je „Pamćenje“, a sada smo se izgubili u „Monadologiji“. Sporazumjeli smo se da je i naše „Pamćenje“ samo jedna vrsta tjelesne funkcije, prema tome kretanja, i ostvarimo, molim vas, kod ovog kretanja bez monada. Prodružite li dalje bergsonovski frazirati, složit će se s ovim našim dušobrižnikom, koji vjeruje u Višu Svrhu Svetimira. Više volim moliti se svecima, nego klečati sa Bergsonom.

Historik filozofije: Budemo li se trajno gubiti u asocijacijama lijevo ili desno, ne čemo uspijeti da raščistimo stvar! Ne radi se o lutanju ili o duhovitom nadmetanju, nego o ispitivanju Istine!

Svi mislioci, jednoglasno, u koru: A što je Istina?

Poklonik Bergsonova genije: I na ovo pitanje odgovorio je Bergson za čitava stoljeća. Svakaki razgovor odvija se u okviru jezičnih konvencija. Neće pročitati ni jedne knjige, nište li se sporazumjeli da je Rječnik odredio smisao pojedinih riječi. Ne čemo se gubiti u definicijama pojedinih riječi ili pojmovima! Kaže Bergson da Tijelo čuva Razmotorične navike s pomoću ko-matrajući pitanje na dualistič-

jih to isto Tijelo može prošlost ponoviti kao neku vrstu preludiranja na klaviru, onda je izgovorio jednu konvencionalnu istinu.

Protubergeronovsko zanovijetalo: Oprostite mi, molim vas, ali sve to što Bergson govori nije baš sasvim jasno. Ne razumjem što biste htjeli da kažete s tim vašim bergsonovskim kompendijem u ruci da „tijelo čuva motorične navike“? Kakve su to „motorične navike s pomoću kojih se može prošlost parafrazirati kao neka vrsta klavrirske etide“? Jesmo li mi neka vrsta konservatorija ili smo se našli na filosofskom symposiumu?

Poklonik Bergsonova genije: Bergson, a i svima nama (po Bergsonu) jasno je da je naše Tijelo svakog trenutka u stanju da zauze neki stav uz koji se prošlost može priljubiti...

Protubergeronovsko zanovijetalo: Nikada mi nije bilo jasno što je zapravo Bergson mislio da kaže ovom svojom metafizičkom attitudom? Trebalо bi u ovom slučaju tačno odrediti još jedan pojam, a to je pojam „Prošlost“. Sto znači „Prošlost“? Objasnite mi što znači da se „naša Prošlost može priljubiti uz neki stav našega tijela u sadašnjosti“?

Poklonik Bergsonova genije: Naše Tijelo služi našem Pamćenju tako da ponavlja neke moždane procese kojima su se javili kao popratne pojave nekih naših vlastitih zapažanja u prošlosti. Važno je, u principu, da se sporazumjemo da naš mozak nikako i niti u kom slučaju ne nagomilava uspomene ili slike, jer on nije fotografika ploča.

Protubergeronovsko zanovijetalo: Bio naš mozak fotografika ploča ili ne, nije jasno što bi on imao da bude i ako jeste i ako nije fotografika ploča? Ako je naš mozak doista to ili „samo to, kao što vi sa Bergsonom kazete, neko tajanstveno ili čudestveno, sredstvo za izazivanje nestalog ili izgubljenog uticaja na našu momentanu stvarnost“, ne razumjem što bi ovaj naš mozak imao da bude? Oprostite mi, ja to zaista ne razumjem, ali priznajem da u okviru ovakvih razgovora zanovijetanje ne dovodi ni do kakve svrhe. Idemo dalje, jer vrijedi zakon jačega! U etici, u pravu, u politici ili u naučnoj vještini, ali ne u našem Tijelu djeleće nesto što se ne da objasni tjelesno...

Agostik: Čuli ste, gospodo, što nam predaže historik! Jesmo li za historijsku metodu?

Teleolog: Nemam ništa protiv historijske metode, jer nam ona dokazuje da u našem Tijelu djeleće nesto što se ne da objasni tjelesno...

Agostik: Ne znamo šta o tome misli pozitivist?

Pozitivist: Molim, izvolite, ja sam konvencionalan, nemam šta da mislim o tome.

Agostik: Sporazumjeli smo se, gospodo, za historijsku metodu! Tko će da prikaže ekspoziciju same teme?

Historik filozofije: Historija ljudske misli, ta nam je, tako reći, hibej svagdanji! Prema tome, ako nitko nemai ništa protiv tog, mogu ja.

Pozitivist: Po vašim profesionalnim sklonostima poznato nam je da veoma često podliježete iščekujući da izvrtanjem činjenica i prema tome mislim da niste dovoljno nepristrani! Ako je reč o objektivnom historijskom prikazu, svi mi više-namane vladamo ovom materijalom te nam ne će biti naročito zagotonjeno prozrijeti sve vaše slabosti. Jer ako ima falsifikata u nauci onda historija filozofije vrvi falsifikatima!

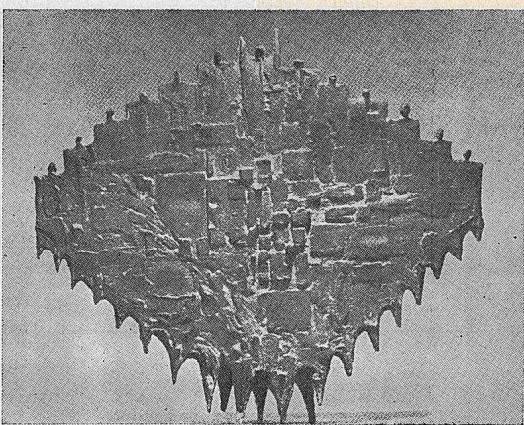
Agostik: Uz ovo superlativno priznanje, historik filozofije ima riječ.

Historik: Počinjem s pojmom „Subjektivno“. Kao svi pojavni ljudski i pojam „subjektivnog“ ima svoju žalosnu i sasvim mutnu povijest. Naše misteriozno i nejasno „Ja“ bilo je najprije „Duša“, zna se, a kao što naš prijatelj Teleolog još i danas tvrdim da njegove metode prekrasan model popovštine! Gospodin profesor teologije je u potpunom pravu i ja se slaćem s njim stopostop!

Poklonik Bergsonova genije: Po čemu bi on bio u pravu? Bez obzira na Bergsonovu „visu duhovnu djelatnost“, sve što naša svijest zapaža, to je „tjelesno kretanje“ i prema tome, pitam ja vas, a tko razmišlja u nama, ako to nije naše Tijelo? Po vama, gospodo, znači da naše Tijelo ne zapaža, da ono ne pamti i da ono ne razmišlja o stvarima?

Protubergeronovsko zanovijetalo: Da, da, ali ovim dvosmislenim metafizičkim igranama riječi mi smo naše misiane metode dotjerali do dualističkog načina, prema tome ad absurdum!

Poklonik Bergsonova genije: Pa to isto tvrdi i Bergson, samo ga treba pravilno čitati! Razmotriće navike s pomoću ko-matrajući pitanje na dualistič-

dragotrsar

demonstranti IV, 1958

glinenu gradju krhkog ljudskog cinantnih ideja i obmana pojekostura, da bi nas, kao uklete dinih vremenskih perioda i tako dvonožne smrtnike vratila k dalje i tako dalje.

Po svemu vidimo da se ovo naše ljudsko „Ja“ još uvijek nije oslobođilo medievalnih shema u mnogobrojnim slojevima svojih taloga i da nije ni po čemu mnogo manje zbunjeno nego novorodjene u hladnoj crkvi kada ga poljevaju vodom. Kreće se, promatra, plače, smješta se i trajno strahuje, ali je bespomoćno kao i suvremena nauka koja nije doprla dalje od konstatacije da se i naše „Ja“ kreće, da probavlja, da sanja u aromi vlastitih izmetina ili u zaslijepljenosti mutnih nagona spola, straha pred smrću od nasilja, bolesti ili gladi. To je odprilkire status pratesen odvajanja ljudskog „Ja“ od svega što je to isto „Ja“ prisanjalo „O sebi“ od Upanišada i Egipta pa preko Platona do danas. Mislim, da sam, bez obzira na svoje skromne sposobnosti, bio tačnim interpretom osnovnih teza naše filozofske kolege.

Teleolog: Uprkos vašem i svušišu naglašenom sarkazmu, današnje psihoanalitičko odvajanje od duhovnih elemenata ljudske Sviesti (koju ste nesumnjivo imali namjeru da izvrgnete ruginju), u glavnim potezima ove parnorame nije, ipak ni približno tačno. Ne vidim da ste pokusali objektivno objasniti što znači „subjektivna svijest“ čovjeka, kako se ona radia, kako nastaje ili kako se razvija, jer vaša „duša“, to je karikatura...

Sporoznajni teoretički idealist: To je bila panorama sui generis, dakkako, izgovorena načinom kako se već pišu slične historije, mislim, zakulisne, intimne, boudoirske da tako kažem „historijske“, ono što se podrazumijeva pod frazom „petite histoire de la pensée“, a nikako Historija, kao takva! Ako smo se već sporazumjeli da ćemo ispitivajući ovoga pitanja pristupiti metodici, predlažem da se pojednostavimo odvojiti od svogje „Duše“ ili oslobođiti se njene prisutnosti da bi poživjeli po svojim vlastitim tjelesnim zakonima, našlo se po pravilu na bezizlaznom putu najvećih stranputica i zabluda. I danas (po ovom gospodini naivnim vjernicima), kada se u okviru goleme intelektualno-moralne krize, kake svijet još nije doživio u historiji misli, kada se ovo ljudsko tijelo opet odvaja od svoje duži (ili kada po mnogobrojnim simptomima pokazuje u svoju džavolsku, očito odmetniku načinu), historija ljudske misli pita se s pravom kako se ljudsko tijelo ponaša i vlasta pred očima nauke i kako se odnosi spram njenih suvremenih spoznaja? Zaslijepljeno psihoanalitičkom ljudskom tijelom uvuklo se u vlastito blato i u mokraču, u bolječivo perverzne predjele spola i spolovila, uživajući u otkrivaču da je i „evandjeoska ljubav“ samo neka vrsta probavnog procesa, jer i njoj igrala sluzbeni probavnih organa služi za osnovnu inspiraciju. Oslobadajući se s jedne strane očitih duhovnih predrasuda ljudskog tijela s druge strane upravo se samobludno ovija koprenama sve novijih i sve rafiniranijih čarolija, koje zove sveukupnim pojmom tjelesnih nadražaja i užitaka. Misao ljudska, mjesto da usmjeruje svoj pogled okomito spram zvjezdica gubi se u bezizglednostima uvijek sve novijih i maglenijih pitanja kao što su odgoj, dresura, stječene navike, uticaji sredine, nasljedstva, tjelesne gradje, sugestivnih, halu-

I tako dalje i tako dalje... Igrajući na ovaj način svoje bergsonovske, jaspersovske i husserlovske gambit-partije, gospoda predstavnici zapadnoevropske filozofske Misli produžiće će svoju symposiumsku razbiribrigu sve do jednoga dana kada će se valjda ipak netko pojaviti da tu njihovu više ili manje duhovitu „igru riječima“, proglaši time što ona doista i jeste: igra riječima.

Miroslav KRLEŽA